

PORTFÓLIÓ II.

Részletek Farkas Gábor köteteiből

A megtalálás öröme (tanulmányok, portrék, recenziók) *[Magyar Napló Kiadó, 2018]*

Az értékválság karakterei Csender Levente novelláiban (részlet)

Csender Levente (1977) prózájában az értékválság az ábrázolt valóság ontológiai jellemzője, írásaiban szociológiai és lélektani értelemben is mélyre ás. Tette ezt már első bemutatkozó kötetében is (*Zsírnak való*. Magyar Napló, 2003.), melyben az 1980-as évek diktatórikus Romániájában megtört, ellehetetlenült emberi sorsokat ábrázolta, majd második kötetében, a címében is sokat mondó *Szűnőföldemben* (Magyar napló, 2006). A novelláiban feltárt mélységek szociografikus pontosságúak, ugyanakkor poétikai értelemben asszociatív, mitikus jellegűek. E mélységek rétegei leginkább harmadik, *Fordított zuhanás* című kötetében érzékelhetőek (Magyar napló, 2010). A különböző rétegeket az írói narráció szentelen, mérsékelt hangneme, tömörsége uralja, amit általában ellensúlyoz a választott téma nyomasztó, vagy olykor felkavaró jellege.

Csender Levente novelláiban a történetek sokszor családi emlékek formájában ábrázolják a tragikus élethelyzetben keményen és reménnyel küzdő, egyszerű emberek időnként komikumba hajló tragédiáit. Szociografikus, személyes sorsokon keresztül társadalmi keresztmetszetet vázoló koncentrált, pátoszménes stílusa az erdélyi szépróza hagyományait követi, és ilyen módon köthető Tamási Áron, Székely János vagy Sütő András epikájához. Esztétikai szempontból érett írásművészete egyben hiteles is, hiszen „íróként abból az életvilágból profitál, amit emberként megél. (...) A hangulatjelentésnek, állapotrajznak, életminőség-tudósításnak, közérzet-analízisnek egyként tekinthető írások a kívül-belül elnyomorodásnak az emberi egzisztenciát elsorvasztó, megrázó dokumentumai.” („*A határhelyzet bennem van*”. *Portré Csender Leventéről*. Ködöböcz Gábor. In: *Pályatükrök. Húsz portré fiatal alkotókról*. Szerk.: Ekler Andrea, Erős Kinga. Bp. 2009.)

A bánat liturgiája. A moldvai magyarság katolicizmusa (részlet)

A moldvai magyarság a mai Románia területén él olyan etnikumként, melynek tagjai jogilag román állampolgárok, identitásukat tekintve katolikusok. Ez a vallási meghatározottság jellemzőbb, mint nyelvi, antropológiai háttérű önazonosság-tudatuk. Moldvában „elvileg, a kultúrföldrajzi adottságok és az elmúlt századoknak a rossz irányú hatását sokáig éreztető szerkezeti fejlődése következtében nem lehetett a lakosság legnagyobb részénél az életviszonyok és életperspektívák jelentős minőségi javulását várni. Ez alapvetően érvényes a moldvai katolikusokra is.” (Meinolf Arens – Daniel Bein, *Katolikus magyarok Moldvában*. In: Miskolczi Ambrus szerk., *Rendhagyó nézetek a csángókról*. Bp., 2004. 128. o.) Tehát a kényszerű nyelvcseré kultúrtörténeti vonatkozásai – elmondható – hogy az egész régióra kiterjedő gazdasági vonatkozásokkal párosulnak, vagyis: a csángók utóbbi négy évszázados kálváriájának tünetegyüttese – amely nem ért véget 1989-el – nem „csak” a román sovinizmusnak, nem csak az anyaország nemtörődömségének, illetve politikai tehetetlenségének, hanem a Moldvában jelenlévő egyházak önmeghatározó érvényesülési szándékainak is betudható. A nép, melynek passiója holnap – kitágítva Domokos Pál Péter a székelységre vonatkozó jóslatát – az egész Kárpát-medencei magyarság sorsa lehet abban a közegben tudott mégis *fogyva bár, de törve nem* megmaradni, és irodalmi szintre emelni identitástudatának kifejezését, amely több száz éve kívánja őt asszimilálni, lehazudni az etnikai térképről. Ez a nép a csángómagyar, sorsa intő jelkép az Unió hivatalos politikai-gazdasági szervezetében összeforró önálló államot alkotó, és nem alkotó etnikumai számára egyaránt.

A hiány alakzatai. Térey János: Átkelés Budapesten (részlet)

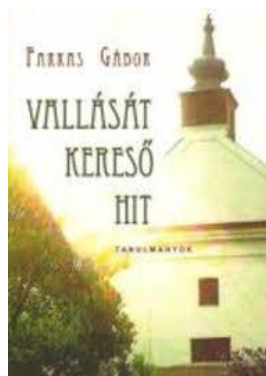
A Térey-recepció eddig vissza-visszatérően a poétikai fordulatra koncentrált. Ahogy korábban Ottlikban is a régít összefoglaló, azt magában hordozó és az újat jelző/kijelölő, modern és posztmodern határán létező alkotót látták és láttatták, úgy nevezték meg a Térey-líra védjegyeként, hogy az „érdemi fordulatot hozott” – írja Kersztúry Tibor a kilencvenes évek végén, majd így folytatja: „Téreyben együtt él az iskolázott formaművész, a házmestert is megrímelő kávéházi flaszterköltő és a korosztályi néptribun.” (Kersztúry Tibor, *Térey János: Térérő*. In: *Kételyek kora. Tanulmányok az újabb magyar irodalomról*. Magvető, 2002. 164-166. o.)

Az életműben valóban fordulatként értelmezhető, amikor a pályáját lírikusként kezdő szerzőben „megszületik az epikus, klasszicizáló” alkotói én. (Nemes Zoltán Márió, *Birtokon belül, területen kívül*. Forrás: <http://www.prae.hu/index.php?route=article/article&aid=782> Letöltve: 2015. 03. 29. o.)

A „térérő” adta objektivitás aztán mindent az adott perspektívában lát és láttat, valahol mégis (vagy éppen mindenhol) rést – betekintő, kukkoló rést – hagyva a befogadó, a szubjektum számára Térey prózai világában. Alakjai ezért legújabb kötetében is nemcsak hősei e térnek, hanem kontúrvonalai is, jelző eszközei egyben.

A könyv címében foglalt jelentéstartalom – a valahonnan valahová történő eljutás lehetőségét magában foglaló átkelés – a befogadóban felépíti azt az előfeltevést, hogy a rendezőelv ez lesz a novellák egymásutánjában. Ebben csalódnia kell azonban annak az olvasónak, aki térképszerűen képzel el a kötet cím sugallta térszerkezetet, ugyanis a Térey-architektúra nem a linearitás elveire épül az *Átkelés Budapestenben*.

Vallását kereső hit (tanulmányok) ***[Hungarovox Kiadó, 2012]***

A tér alkalmatlansága. Pilinszky János teológiája (részlet)

*„a teremtés bármilyen széles,
ólnál is szűkösebb”*

Pilinszky János lírája mélységesen keresztény, és mélységesen huszadik századi. A végidők költészete. Biblikus esztétikai szemlélete egyszerre sugalmazza az emberi lét határainak tragikumát, a bűn és a bűnhődés ontológiai jellemrajzát, és az isteni gondviselés megvalósulását az egyén küzdelmeiben. A sorsot, mint a krisztusi keresztet értelmezi esszéiben, publicisztikájában úgy, hogy az általános érvényű teológiai okfejtéseken túl figyelembe veszi a huszadik századi történelem apokaliptikus jelentésrétegeit is. A fasizmus így válik írásaiban a bűnhődés metaforájává, a közöny pedig az emberi lét határainak párhuzamaként értelmeződik. Pilinszky esztétikája evangéliumi. Nemcsak abban az értelemben, mint ahogy a vallásos költészetet általában interpretálja az irodalomtudomány, hanem abban is, ahogy a teológia értelmezi a művészetet és az ünnepeket szent időként. Vagyis Pilinszky számára a művészet sors, kereszt, bűnhődés, metafizikai és etikai értelmű létezés.

Négysoros című – talán egyik legismertebb – versében e gondolati fonálon végighaladva jut el az evangéliumi feltámadás biblikus magányának kifejezésétől az emberi lét határainak megfogalmazásáig. A közönnyel, hiúsággal telt emberi lét ábrázolása az üdvözülést teszi kérdésessé, az individuális létezés magában rejti a magány és a kifosztottság érzetét. E gondolatokat – Pilinszky saját prózájával is reflektálva fejezik ki – a vers középső sorai: „Plakátmagányban ázó éjjelek./ Égve hagytad a folyosón a villanyt.” A látvány csak sejtető, mégis végérvényességet hordoz magában: éjszakai séták az esőben – egyedül; az égve felejtett lámpa, mint a közöny allegóriája. Ezeket építi fel a vélhetően a Golgota képét rejtő első sor, amely ezen túl a huszadik századi egzisztenciális filozófiák bírálatát is magában rejti („Alvó szegek a jéghideg homokban.”), vagyis – Pilinszkyt idézve –: „A mindenség modelljét egyedül omlatag anyagból, didergő limlomokból lehet fölrakni” A vers utolsó sora („Ma ontják véretem.”) reflexió minderre; nem annyira a halált jelenti az előzőek tükrében, inkább

megerősíti, értelmezi azok jelentését: a huszadik századi egzisztencialista individuum szabadságának filozófiája nem helyettesítheti az evangéliumi üdvtörténet ígérését, az üdvözülést.

Értékszembesítés. Márkus Béla Mennyei elismervény című kötetéről (részlet)

Márkus Béla a kisebbségi magyar irodalmak egyik legavatottabb kutatója, és – joggal állítható – nemcsak Sütő András elismerő barátsága révén, de mindazon esszé, recenzió és portré kapcsán is, melyeket e tárgykörben adott közre az elmúlt évtizedekben. A *Mennyei elismervény* ezekből kínál az olvasónak egy csokrot, az utóbbi évek terméséből. Hogy olvasótábora nem csak az irodalmár szakma lehet, biztosíték „tanár úr” (engedtessek meg e sorok írójának ez a megszólítás, hiszen a szerző nem egy előadásából vizsgálható hajdani diák-korában) könnyed, mesélő stílusa, és a könyvben olvasható tanulmányok, esszék műfaji sokszínűsége. A tanulmányok három fejezetre bontva sorakoznak a könyvben. A kronologikus rendet kerülve inkább a tartalmi csoportosítás elve érvényesült a kötet szerkesztésében. A legjellemzőbb tematika talán mindegyik írásban a recenzens hozzáállásból kiinduló elemző, érvelő, vitázó magatartás, mely nem egy tanulmányban súrolja az elragadtatás érzékenységének határát. Ezt nem mint negatívumot, emelem ki, épp ellenkezőleg: ezáltal a recenziók, tanulmányok (ön- és kor)elemző esszékké emelkednek az alkotó nyilvánvaló szándékával egyezően. Érdemes kiemelni, hogy olyan szerzők és műveik kerülnek górcső alá a tanulmányokban, melyek a mai irodalomtudomány kanonizációs folyamatában olykor vita tárgyát képezik. Ezt Márkus Béla is joggal hangsúlyozza, amikor elutasítva Ottlik „egy- műves” szerzőségét, a *Budát* okkal nem ama nagy regény árnyékában láttatja, hanem mint önmagában is nagyszerű esztétikai minőségű alkotást – méltatja. Vagy egy másik recenzióban (*A munka vagy az erőszak mítosza. Szilágyi István: Bolygó tüzek*) bírálja az önmaga kánonát támadó, felülíró, pályakezdő műveit a kor divatja szerint átíró Szilágyi Istvánt hangsúlyozva, nehéz eldönteni, „hol a határ, meddig etikus utólag megmásítani valamit.”

Versek

(Mivel pályázatom irodalomtörténeti témájú, költői munkásságomat bemutató alkotásaimból itt csak az országos illetőségű irodalmi folyóiratokban közölt versekből válogattam)

Hommage N. N. Á.

*„S a semmi itt már annyit ér,
amennyit házak közt a tér.”*

Mozdulatlan elhasadt
remények a táguló néma ködben,
zászlók, tankok, víziók
józsansága – árnyék nélküli „Isten” –

éjszaka vásznai közt.
Virrasztó szavak Medárd-zöld fű fölött
egy hasonlíthatatlan
hang körvonala az ég s az ég között.

És hol vannak a szobrok,
a jeltelen csontok, hol van a sziget?
Senkiföldjéről közénk
száműzted névtelen emlékeidet.

(Hitel. 2003. május)

Újhold

Nem kezdek azzal: mindenre emlékezem –
alku csak bennem az ihlet s írni engedem.
Visszafelé minden ugyanazt jelenti:
múltat idézni reménytelen.

A jelszavak, a tervek, az üres szólamok,
a hajlongó ünnepek, álinformációk,
a beletörődés sávja: egyetértés –
mindenki része a semminek.

Összegyűrt lap bennünk a hanyatlás bánata,
hitelét vesztett, visszafojtott ámulat:
itt élünk és nem lehetünk próféták,
a senkik is elveszthetik arcukat.

Nem kezdek azzal: mindenre emlékezem –
enyészet, teremtés, bizonyosság – válasz
lehetsz-e: miért nehéz a kráter peremén
itt, most – nem akkor – jól szólni s persze igazat.

(*Magyar Napló*. 2011. április)

Kertben csiga

Kertben csiga: meztelen,
cammog járda-szegleten.
Honnan jön, és merre tart?
Hol a cél, és hol a rajt?

Gondolkodhatsz mindezen –
vagy, hogy miért meztelen?
Ez a csiga nem házas,
ingatlanban nem jártas.

(*Napút*. 2012. október)

onnan

Azért néha imádkozol,
békét így teremtesz talán
a bibliai szó jogán,
hátha a fény hozzád hajol.

Hátha – de ez se vigasztal,
már semmi – a költészet sem,
az állandósult véletlen,
a néha terített asztal,

a köszöntők, meghívások,
a vállon veregetések –
a szorítóan kemények...

Mindez csak sejthető indok:
minden hangot *ide* szánok,
s megváltást *onnan* remélek.

(*Zempléni Múzsá*. 2012. nyár)

Ordo ad Deum

e tájon teremtett skandáló nyelvtanom
bár nyakig ér már a mocsok
meg nem tagadhatom

s bár fogamban tartva
mint kölykét az állat
át a túlpartra
a szerelmet már
nem vihetem

s bár a parkban
régi szerelmek lábnyoma

de a fiú szavában már az óda tétova

s bár áll még a szőlőkaró
a régi kerítés mellett

már úr a mindent elnyelő rozstda

bűnösök vagyunk mi, akár a többi nép
nincs bűneinket jól festő költői kép

és hiába *virrasztó éji felleg*
hiába a költő
a büntelen

népekkel osztozunk ugyanazon szégyenen

és így vagy úgy
de mindnyájan
születünk
küzdünk
halunk
enyésznak csontjaink
és végül
bizonyára
fel is támadunk

mert bűnünk a Lét: az *ergo sum*.

Ordo hominis ad Deum.

(*Magyar Napló*. 2013. február)

Tél

Az ágakra torlódott hideg
most a fákat festi meg.
Zúzmarás, szürkés-kék ecsettel
pingál.

Fehérlik a hideg-jel
az álmosan nyújtózó tájon,
mint egy kontúr nélküli címer.

Mint terített jégtükrű vászon...

(Zempléni Múza. 2016. tavasz)

Indul az út

és indul az út
történetnyi térben az út
indul a járdaszegély
a beton óvatosan
moccan a pózna
lassan ringatózva a
magasfeszültségű vezeték
oszlop tetején a neonfény

és indulnak
szélen a bokrok
a fák
fákon a fészkek
a csőrök
lépésben a járdakövek

és csendesen arrébb áll
a csatornafedél is

ahogy
elmozdul a tér

torlódik
minden
érkezés

(Pannon tükör. 2018. tavasz)